

नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटि, कारण र निराकरणका उपायहरू

डा. प्रेमप्रसाद चौलागाईं उपप्राध्यापक, नेपाली विभाग, त्रिचन्द्र कलेज, घण्टाघर, काठमाडौं

इमेल : chaulagainprem999@gmail.com

सार

प्रस्तुत लेख नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिको पहिचान, त्रुटि हुनुका कारणका साथै तिनको निराकरणका उपायको निर्व्योला केन्द्रित छ। यसैले यस लेखमा पहिचानात्मक, विश्लेषणात्मक र निदानात्मक विधिमा आधारित भई नेपाली भाषाका विभिन्न सामग्रीबाट त्रुटिको सङ्कलन, तिनका शुद्ध रूपको विन्यासका साथै त्रुटि हुनुका कारण र तिनको निराकरणका उपायको खोजी गरिएको छ। शुद्ध रूपको विन्यासका लागि नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानबाट प्रकाशित शब्दकोश र व्याकरणका पछिल्ला संस्करणलाई आधार बनाइएको छ। अध्ययनका क्रममा नेपाली भाषाका अधिकांश सामग्रीमा त्रुटि भएको पाइएको र ती त्रुटि हुनुमा भाषिक अज्ञान, भाषाप्रयोगका दृष्टिले आदर्श मानिएका सामग्रीमा समेत त्रुटि हुनु, असावधानी, उदासीनता, अन्य भाषाको प्रभाव प्रमुख कारक रहेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ। यस्तै सङ्कलित त्रुटिहरूको विश्लेषणबाट त्रुटिनिराकरणका उपायहरू पनि प्राप्त भएका छन्। नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिहरूको निराकरणका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरूमा भाषाप्रयोगमा सचेत हुनुपर्ने, भाषिक ज्ञान बढाउने सामग्रीको अध्ययनमा जोड दिनुपर्ने, सरकारले भाषासम्बन्धी नीतिको निर्माणका साथै त्यसको कार्यान्वयनमा नेतृत्व लिनुपर्ने, सञ्चारमाध्यमले त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग गर्नुपर्ने, मानक व्याकरणको निर्माण गर्नुपर्ने, शब्दकोश र पाठ्यपुस्तकमा रहेका त्रुटिहरूको संशोधन गर्नुपर्ने, विज्ञको सहमतिपछि मात्र भाषिक सामग्रीको प्रकाशन गर्नुपर्ने, समय समयमा तालिम तथा गोष्ठीको आयोजना गर्नुपर्ने, त्रुटिनिराकरण अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने मुख्य हुन्। यसर्थ नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिहरूको कारण मनन गर्दै त्रुटिनिराकरणका उपायको अवलम्बन गर्ने हो भने यसको त्रुटिरहित प्रयोग सम्भव छ भन्ने यस लेखबाट प्राप्त भएको मुख्य निष्कर्ष हो।

शब्दकुञ्जी : असावधानी, उदासीनता, त्रुटि, निराकरण, सचेतता

लेखसम्बन्धी विवरण : लेख प्राप्त मिति : २०८१/०३/१०, लेख पुनरावलोकन मिति : २०८१/०८/१५, लेख स्वीकृत मिति : २०८१/०९/२०

प्रकाशक : महेन्द्र मोरङ आदर्श बहुमुखी क्याम्पस, विराटनगर। DOI : <https://doi.org/10.3126/medha.v7i1.73909>

Homepage : <https://www.nepjol.info/index.php/medha/index/current>

विषयपरिचय

‘स्पष्ट बोल्नु’ अर्थ दिने ‘भाष’ धातुबाट बनेको ‘भाषा’ शब्दले स्पष्ट बोलीलाई बुझाएको छ। यसैले अस्पष्ट वा अर्थहीन बोली भाषा नभई ध्वनिसमूह मात्र हो। भाषा त्रुटिपूर्ण हुँदा पनि यस्तै अर्थहीन बन्दछ। बोलीकै लिपिबद्ध रूप लेख्य भाषा भएकाले यसमा त्रुटि हुँदा पनि भाषा अर्थहीन बन्दछ। भाषा त्रुटिपूर्ण भई अर्थहीन बन्दै जानुको तात्पर्य यसको अस्तित्व सङ्कटमा पर्दै जानु हो। भाषाको अस्तित्व सङ्कटमा पर्नु भनेको उक्त भाषा बोल्ने मानिसको अस्तित्वसमेत सङ्कटमा पर्नु हो किनभने हरेक व्यक्तिलाई मननशील बनाएर उसको ‘मानिस’ यो नामलाई सार्थक बनाउने प्रमुख माध्यम नै भाषा हो। हरेक भाषाको शक्ति त्यसको त्रुटिरहित प्रयोग हुनुमा नै निहित हुन्छ। अहिले नेपाली भाषामा अत्यधिक मात्रामा त्रुटि हुने गरेको पाइएकाले शक्ति नष्ट भई यसको अस्तित्वसमेत लोप हुने क्रममा छ। यसैले नेपाली भाषाको शक्ति र सौन्दर्यका साथै समग्रमा यसको अस्तित्व संरक्षणका लागि नेपाली भाषाको त्रुटिरहित प्रयोग अत्यावश्यक छ। नेपाली भाषाको शुद्ध प्रयोगका लागि विभिन्न व्याकरण, शब्दकोश र फुटकर लेखमा वर्णविन्यास र व्याकरणका नियमका प्रस्तुत गरिएको भए पनि तिनमा हाल प्रयोगमा के कस्ता त्रुटि भइरहेका छन्, तिनका कारण के के हुन्, र तिनको निराकरण कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा व्यवस्थित खोज नगरिएकाले यी विषयमा अनुसन्धान हुनु आवश्यक देखिन्छ। यसैले यो लेख नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटि के कस्ता छन्, ती त्रुटि हुनुका कारण के के हुन् र तिनको निराकरण कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने प्राज्ञिक जिज्ञासाको समाधानमा केन्द्रित छ।

अध्ययनविधि

नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिको पहिचान, त्रुटि हुनुका कारण र तिनको निराकरणका उपायको खोजीको उद्देश्य लिइएको प्रस्तुत अध्ययनमा क्षेत्रकार्यका साथै पुस्तकालय कार्यबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । नेपाल सरकारका विभिन्न निकायबाट सम्प्रेषित विज्ञप्ति, सूचना, परिपत्र आदिका साथै सार्वजनिक स्थलमा राखिएका विभिन्न सूचना पार्टी तथा परिचय पार्टीमा रहेका त्रुटिको सङ्कलनका लागि क्षेत्रकार्यबाट सोद्देश्य नमुना छनोट विधिको अनुसरण गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ भने विभिन्न पुस्तक, विद्युतीय वा छापा सञ्चारमाध्यम, विश्वविद्यालय र विद्यालयका पाठ्यसामग्री र शोधपत्रमा रहेका त्रुटिहरूको सङ्कलन र विश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारसँग सम्बद्ध सामग्री भने पुस्तकालय कार्यबाट सङ्कलन गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा नेपाली भाषामा त्रुटि हुनुका कारण र तिनको निराकरणका उपायको खोजीका लागि त्रुटिविश्लेषणका मान्यतालाई पनि सैद्धान्तिक आधारका रूपमा उपयोग गरिएको छ भने त्रुटिपूर्ण प्रयोगको संशोधित रूप प्रस्तुत गर्न नेपाली बृहत् शब्दकोश (२०७५), प्रज्ञा नेपाली बृहत् शब्दकोश (२०७९) र प्रज्ञा नेपाली शैक्षणिक व्याकरण (२०७७) लाई आधार बनाइएको छ । सामग्रीको विश्लेषण गर्दा निरीक्षण, परीक्षण एवम् सामान्यीकरणको वैज्ञानिक विधि अँगालिएको छ । त्यस क्रममा यहाँ मूलतः वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक र निदानात्मक विधिको विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

भाषा र यसको शक्ति

‘स्पष्ट बोल्नु’ अर्थ दिने ‘भाष’ धातुमा ‘अ’ प्रत्ययको संयोजन भएर ‘भाष’ (अष्टाध्यायी, ३।३।१०३) र त्यसमा ‘आ’ (टाप्) प्रत्ययको संयोजन भई बनेको भाषा (अष्टाध्यायी, ४।१।४) शब्दले स्पष्ट बोलीलाई बुझाएको छ । यसैले अस्पष्ट वा अर्थहीन बोली भाषा नभई ध्वनिसमूह मात्र हो । भाषा त्रुटिपूर्ण हुँदा पनि यस्तै अर्थहीन बन्दछ । बोलीकै लिपिबद्ध रूप लेख्य भाषा भएकाले यसमा त्रुटि हुँदा पनि भाषा अर्थहीन बन्दछ । भाषा त्रुटिपूर्ण भई अर्थहीन बन्दै जानुको तात्पर्य यसको अस्तित्व सङ्कटमा पर्दै जानु हो । भाषाको अस्तित्व सङ्कटमा पर्नु भनेको उक्त भाषा बोल्ने मानिसको अस्तित्वसमेत सङ्कटमा पर्नु हो ।

विचारविनिमयको प्रमुख माध्यमका साथै हरेक व्यक्तिलाई मननशील बनाएर उसको ‘मानिस’ यो नामलाई सार्थक बनाउने प्रमुख माध्यम नै भाषा हो । निरुक्तकार यास्कले पनि यही नै भने, ‘मत्वा कर्माणि सीव्यति इति मनुष्यः’ अर्थात् जो मनन गरेर काम गर्दछ, त्यो मनुष्य हो (निरुक्त, नैघण्टुक काण्ड, २) । मानिसले मनन प्रक्रियाबाट ज्ञान प्राप्त गर्दछ र त्यसलाई व्यक्त गर्न पनि मननको नै साथ लिन्छ । मनन भाषाको आन्तरिक रूप हो । यसरी मानिसको पहिचान दिने प्रमुख आधार भाषा हो । यति मात्र होइन, मानिसकै समुदायलाई समाज भनिने र त्यसकै समष्टिबाट राष्ट्र बन्ने भएकाले भाषा समाज र राष्ट्रको समेत पहिचान हो । यसर्थ मानिस, समाज र राष्ट्रको पहिचानको संरक्षण भाषाको त्रुटिरहित प्रयोगबाट मात्र सम्भव छ ।

भाषाका विचार र बोली गरी दुई रूप छन् । विचार भाषाको आन्तरिक रूप हो भने बोली भाषाको बाह्य रूप हो । ऋग्वेदले पनि यी दुई रूपलाई समावेश गरी परा, पश्यन्ती, मध्यमा र बैखरी गरी भाषाका चार रूप मान्यो (ऋग्वेद, १।१६४।४५)। ऋग्वेदका अनुसार भाषाको ‘परा’ अवस्था भनेको यसको सुषुप्त वा बीजरूप हो भने भाषा प्रयोगको निश्चित प्रक्रिया प्रारम्भ भएपछि र भाषिक उच्चारण नहुन्जेलसम्मको स्थिति ‘पश्यन्ती’ तथा ‘मध्यमा’ र उच्चारण भइसकेपछिको अवस्था चाहिँ बैखरी रूप हो । बैखरी भनेको बोली हो । अहिले यही बोलीलाई मात्र भाषा मान्ने पनि छन् तर त्यो होइन । ऋग्वेदले उल्लेख गरेका भाषाका यी अवस्थाको व्याख्या गर्दै वैयाकरण भर्तृहरिले भाषालाई शब्दब्रह्म भने (ऋग्वेद, १।१६४।४५) । उनले भाषाको बाह्य रूप उच्चारण गरेको केही समयपछि श्रवणगोचर नहुने भए पनि आन्तरिक रूप (विचार) कहिल्यै नष्ट नहुने भएकाले भाषालाई शब्दब्रह्म भनेका हुन् । आधुनिक भाषाविज्ञानका प्रवर्तक ससुर र आधुनिक भाषाविज्ञानमा क्रान्ति ल्याउने भनेर चिनिएका चम्स्कीले पनि भाषाका आन्तरिक र बाह्य गरी दुई रूप हुन्छन् भन्ने स्विकारे । ससुरले भाषाको आन्तरिक रूपलाई भाषा (langue) र बाह्य रूपलाई बोली (parol) माने (ससुर, १९५९, पृ. ९६) भने चम्स्कीले आन्तरिक रूपलाई सामर्थ्य (competence) र

बाह्य रूपलाई सम्पादन (performance) भने (चम्स्की, सन् १९८१, २९-३५) । यही आन्तरिक रूप/विचारका दृष्टिले भाषा एउटै छ भने बोलीका दृष्टिले चाहिँ यो विविधतामय छ । यसैले विचार शुद्ध र फलदायी हुन पनि त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग आवश्यक छ ।

विचारकै बाह्य रूप बोली भएकाले विचारमा संसारलाई बदल्ने अद्भुत सामर्थ्य भएझैं भाषामा पनि असीमित शक्ति हुन्छ । भाषानिष्ठ यही शक्तिकै कारण आज मानिस एक्काइसौँ शताब्दीको विकसित सभ्यतामा आइपुग्न सफल भएको हो । विचार, ज्ञान, विज्ञान आदिका जेजति कुरा छन् ती भाषामै छन् । मानिस भाषाकै माध्यमबाट आफ्ना पुर्खाले प्रदान गरेको ज्ञान लिन्छ र आफूले आर्जन गरेको ज्ञान भावी पुस्ताका लागि भाषाकै माध्यमबाट संरक्षण गर्दछ, यसैले यो संस्कृति हो । संस्कृतिका अन्य पक्षको संरक्षण पनि यसकै माध्यमबाट हुने भएकाले भाषालाई महासंस्कृतिका रूपमा पनि लिने गरिन्छ । यति मात्र होइन, भाषाले नै मानिसलाई संसारको सर्वोत्कृष्ट प्राणीका रूपमा समेत चिनाएको छ । यसो हुनुमा भाषामा रहेको असीमित शक्ति नै हो । यसरी भाषामा संसारलाई बदल्ने अद्भुत सामर्थ्य त हुन्छ नै, यसका साथै संसारलाई भत्काउन सक्ने शक्ति पनि यसमै हुन्छ । द्रौपदीको एउटै बोली 'अन्धाको छोरो अन्धो नै हुन्छ' पूरा महाभारतको युद्धको प्रमुख कारक बनेको छ । आज संसारमा जति पनि विध्वंशकारी विश्वयुद्ध र महायुद्ध भएका छन् ती घटित हुनुमा कुनै न कुनै रूपमा भाषा नै कारक बनेको पाइन्छ । यसैले भनिएको होला, 'अमन्त्रम् अक्षरं नास्ति' अर्थात् मन्त्र नभएको अक्षर छैन । मन्त्रको दुरुपयोग गर्ने कि सदुपयोग गर्ने मान्छेको आफ्नै हातमा छ । जसले अक्षरलाई सिर्जनात्मक रूपमा जोड्न सक्थो ऊ महान् बन्यो । आज संसारमा जति पनि महान् साहित्यकार, दार्शनिक र वैज्ञानिक छन् ती सबै अक्षर जोड्ने कलाबाटै महान् बनेका हुन् । अक्षर जोड्न जान्नु भनेको भाषालाई त्रुटिरहित प्रयोग गर्नु नै हो । यसैले कुनै पनि भाषाको प्रयोगमा त्रुटि गर्नुहुँदैन । भाषाको त्रुटिरहित प्रयोग गर्दा मात्र भाषिक शक्तिको पूर्णतः सदुपयोग हुनसक्छ ।

भाषिक त्रुटि र यसको दुष्परिणाम

भाषिक त्रुटि भनेको भाषिक प्रयोगमा हुने गल्ती हो । यसलाई भाषिक अशुद्धि पनि भनिन्छ । भाषाको त्रुटिपूर्ण प्रयोगबाट आफूले सोचेको कुरा पूरा नहुने वा सोचेको भन्दा विपरीत फल प्राप्त हुने भएकाले यसको त्रुटिपूर्ण प्रयोग गर्नुहुँदैन भन्ने हो । भाषाको त्रुटिपूर्ण प्रयोगबाट धेरै अनर्थ हुन सक्ने भएकाले संस्कृतमा यससम्बन्धी सानो त्रुटिलाई पनि अक्षम्य अपराधका रूपमा लिने गरिएको पाइन्छ । भाषामा कसैले पनि त्रुटिपूर्ण प्रयोग नगरोस् भन्ने कुरा सिकाउने उद्देश्यले संस्कृत वाङ्मयमा शिक्षाग्रन्थको रचना भएको छ । शिक्षाग्रन्थले विशेषगरी वेदका मन्त्रहरूको उच्चारण कसरी गर्नुपर्छ भन्ने कुरा सिकाएका छन् । शिक्षाग्रन्थका अनुसार वैदिक मन्त्रको उच्चारण ठिक नहुँदा अर्थबोध हुँदैन वा वक्ता/प्रयोक्ताले चाहेको कुरा पूरा नहुन सक्छ शिक्षा ग्रन्थको सन्दर्भ दिँदै वैयाकरण पतञ्जलिले वेदको 'इन्द्रशत्रुर्विबर्धस्व' भन्ने मन्त्रमा प्रयुक्त स्वरको उच्चारणको त्रुटिले वाक्यको अर्थमा फरक परेको र त्यसको नतिजा पनि प्रयोक्ताले अपेक्षा गरेकोभन्दा पूर्ण विपरीत निस्केको कुरालाई महाभाष्यमा सविस्तार व्याख्या गरेका छन् (व्याकरण महाभाष्य, १।१।१) । उनको यस व्याख्याले भाषामा त्रुटिपूर्ण प्रयोग कहिल्यै गर्नुहुँदैन भन्ने सन्देश दिएको छ । मन्त्रप्रयोग कसरी त्रुटिपूर्ण भयो र त्यसबाट कस्तो अनर्थ भयो भन्ने कुरा थाहा पाउन तलको प्रसङ्ग बुझ्नु आवश्यक छ :

एकपटक देवगुरु बृहस्पति देवतासँग रिसाउँदा देवताहरूले त्वष्टाका पुत्र विश्वरूपलाई आफ्ना गुरु बनाए । देवताका गुरु बनेका विश्वरूपले गुप्त रूपमा राक्षसलाई सहयोग गरेको कुरा केही दिनपछि इन्द्रले थाहा पाए । यसपछि इन्द्रले आफ्ना गुरु विश्वरूपको वध गरिदिए । रिसाएका त्वष्टाले इन्द्रलाई मार्ने पुत्र उत्पन्न होस् भनेर यज्ञ गरे । सम्पूर्ण याजकलाई बोलाएर 'इन्द्रशत्रुर्विबर्धस्व' मन्त्रको प्रयोग गरेर यज्ञ गरे । यसको उच्चारण नमिलेका कारण इन्द्रलाई मार्ने नभएर इन्द्रद्वारा मारिने पुत्रको जन्म भयो । पुत्रको नाम थियो वृत्रासुर । मन्त्रको सही उच्चारण नगरिएका कारण इन्द्रको शक्ति बढेर वृत्रासुरको पराजय भएको छ ।

'इन्द्रशत्रुर्विबर्धस्व' यस मन्त्रमा प्रयुक्त 'इन्द्रशत्रु' पदको उच्चारणभेदका कारण दुई किसिमको अर्थ हुन्छ : एउटा 'इन्द्रः शत्रुर्यस्य सः' अर्थात् 'जसको शत्रु इन्द्र हुन् त्यो वृत्रासुर' । अन्य पदार्थप्रधान बहुव्रीहि समास भएको

‘इन्द्रशत्रु’ शब्दले वृत्रासुरलाई बुझाउँछ । बहुब्रीहि समास भएको ‘इन्द्रशत्रु’ शब्दमा रहेको ‘इन्द्र’को ‘अ’ उदात्त उच्चारण हुन्छ । अर्को ‘इन्द्रश्चासौ शत्रुः’ (इन्द्ररूपी शत्रु) विग्रहमा उत्तरपदार्थप्रधान कर्मधारय समास भएर बनेको ‘इन्द्रशत्रु’ शब्दले इन्द्रलाई नै बुझाउँछ । कर्मधारय समास भएर बनेको ‘इन्द्रशत्रु’ शब्दमा रहेको ‘शत्रु’को ‘उ’ को उदात्त स्वरमा उच्चारण हुन्छ । यहाँ याजकहरूले बहुब्रीहि समास भएको आद्युदात्त स्वरको उच्चारण हुने ‘इन्द्रशत्रु’ शब्दको प्रयोग गर्नुपर्नेमा कर्मधारय समास भएर बनेको अन्त्योदात्त स्वरको उच्चारण हुने ‘इन्द्रशत्रु’ शब्दको प्रयोग गरेका कारण विपरीत फल प्राप्त भएको छ । यसैले भाषाको त्रुटिरहित प्रयोग गर्दा मात्र आफूले चाहेको कुरा पूरा हुन सक्छ । वैयाकरण पतञ्जलिले महाभाष्यमा राम्ररी बुझेर प्रयोग गरिएको एउटै शब्द सर्वत्र इच्छाअनुसार फलदायी हुन्छ भनेका छन् (व्याकरण महाभाष्य, १।१।१)। उनले यसो भन्नुको तात्पर्य पनि भाषामा त्रुटिरहित प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने हो ।

संस्कृतमा त्रुटिरहित प्रयोगमा कति ध्यान दिइन्थ्यो भन्ने कुरा एक जना बाबुले आफ्नो छोरालाई दिएको यस उपदेशबाट पनि स्पष्ट हुन्छ, “छोरा, तिमी धेरै पढ्दैनौ भन्ने पनि व्याकरण चाहिँ पढ किनभने तिमिले आफन्त (स्वजन) लाई कुकुर (श्वजन), सम्पूर्ण (सकल)लाई टुक्रा (शकल) र एकपटक(.सकृत्) लाई विष्ठा (शकृत्) बनाउनुहुँदैन (हितोपदेश, १।५७) । यसैले भाषामा त्रुटि गर्नुहुँदैन भन्ने कुरामा संस्कृतभाषीहरू कति सचेत थिए भन्ने कुरा माथिका उदाहरणबाट ज्ञात हुन्छ ।

आधुनिक भाषाविज्ञानले पनि भाषाको त्रुटिरहित प्रयोगमा विशेष जोड दिएको छ । भाषाविद्हरूले पहिलो भाषामा खासै त्रुटि नहुने भए पनि दोस्रो भाषाको प्रयोगमा बढी त्रुटि हुने सम्भावना रहेकाले यसमा पनि त्रुटि नहोस् भन्ने कुरा सिकाउने उद्देश्यले त्रुटि विश्लेषण र व्यतिरेकी विश्लेषण गरी दुईओटा पद्धतिको प्रस्ताव गरेका छन् । यी दुवै पद्धति दोस्रो भाषा सिकाइमा समेत त्रुटि नहोस् भन्ने उद्देश्यले प्रस्ताव गरिएका हुन् । त्रुटिविश्लेषणमा दोस्रो भाषा सिक्दा हुने त्रुटिको खोजी गरिन्छ र त्यसको निराकरण गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा विभिन्न उपाय अवलम्बन गर्न सुझाउ दिइन्छ (ल्याडो, सन् १९५७, पृ. २-६) । त्रुटिविश्लेषण पद्धतिको सहयोगी पद्धतिका रूपमा व्यतिरेकी विश्लेषण पद्धति अघि सारिएको छ । यसरी आफ्नो मातृभाषा मात्र नभई जुनसुकै भाषा प्रयोग गर्दा पनि त्रुटि गर्नुहुँदैन भन्ने चेतना पश्चिमी जगत्मा छ । त्यति टाढा पनि जानुपर्दैन, नेपालकै छिमेकी मुलुक चीन पनि भाषाको त्रुटिरहित प्रयोगमा निकै सचेत छ । जापान पनि यही कोटिमा पर्दछ । उनीहरूमा आफ्नो भाषाप्रतिको प्रेम कति छ भन्ने कुरा त्यहाँका केही नागरिकले आजीवन अङ्ग्रेजी भाषा सिक्न नचाहनुले यसको पुष्टि हुन्छ ।

नेपाली भाषाको सन्दर्भमा भने यो स्थिति छैन । यसैले सबैतिर यसको त्रुटिपूर्ण प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ । अचम्म त के छ भने भाषामा त्रुटि गर्नुहुँदैन भनेर सिकाउने अभिभारा वहन गरेका सरकारी निकाय, सञ्चार माध्यम, विश्वविद्यालय र पाठ्यक्रम विकास केन्द्र नै नेपाली भाषामा त्रुटि गरिरहेका छन् । भाषामा त्रुटिपूर्ण प्रयोग गर्नुहुँदैन भनेर सिकाउने प्राध्यापक, शिक्षक र प्राज्ञहरूले तयार पारेका व्याकरण, शब्दकोश र पाठ्यपुस्तकमा समेत नेपाली भाषाको त्रुटिपूर्ण प्रयोग भइरहेको स्थिति छ । भाषाको त्रुटिपूर्ण प्रयोगबाट कति अनर्थ हुन्छ भन्ने कुरा बुझ्न नेपालीमै प्रयोग भएका केही त्रुटिले पनि स्पष्ट पारेका छन् :

(क) ‘मैले बाइस वर्षको लक्का जबानीमा गाउँ छोडेर विदेसिँदा मलाई तपाईंले पढाइ छोडी विदेश जान आग्रह गर्नुभएको थियो’ (अनिवार्य नेपाली, कक्षा ११, २०७७, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ.६४), ‘न’ छुट्टाको दुष्परिणाम ।

(ख) नागरिक वडापत्र (यो पदावली ‘नेपाल सरकार, नेपाल कृषिअनुसन्धान परिषद्, राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान प्रतिष्ठान, राष्ट्रिय बालीरोग विज्ञान अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर’ नागरिक वडापत्रको शीर्षक हो । यहाँ वडापत्र प्रयोग गरिनुपर्नेमा वडापत्र प्रयोग गरिएको छ । वडाको पत्र र वडापत्र नितान्त भिन्न कुरा हुन् । यसैले यहाँ प्रयुक्त पदावलीले बुझाउन खोजेको अर्थ दिन सकेको छैन ।

(ग) ग्रिनसिटी अस्पतालले शेर्पा जस्ता जटिल प्रकृतिका रोगको शल्यक्रिया निःशुल्क गर्ने गरेको अध्यक्ष टन्डनले बताए । (सेतोपाटी, २०७९।११।२०) । यहाँ त्रुटिपूर्ण प्रयोगका कारण शेर्पा (व्यक्ति) नै जटिल प्रकृतिका रोगको नाम बन्न पुगे ।

(घ) ‘कर्म र क्रिया, कर्ता र कर्म, कर्ता र क्रियाको क्रम भएका भाषा भने अत्यन्तै कम छन् । (अनिवार्य नेपाली, कक्षा १२, २०७८, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ.६) अल्पविराम र संयोजकको उचित प्रयोग नहुँदाको दुष्परिणाम, हुनुपर्ने : कर्म, क्रिया र कर्ता तथा कर्म, कर्ता र क्रियाको क्रम भएका भाषा भने अत्यन्तै कम छन् । (अल्पविराम र संयोजकको उचित प्रयोग नहुँदा दुई प्रकारका भाषा तीन प्रकारमा पुगेका छन् । तीन प्रकारका भाषा बन्दा वर्गीकरण पनि सैद्धान्तिक आधारविहीन बनेको छ ।)

(ङ) ‘सम्माननीय राष्ट्रपति श्री रामचन्द्र पौडेलले सङ्घीयसंसदको दुवै सदनको संयुक्त बैठकलाई गर्नुभएको सम्बोधन’ (नेपाल सरकार, २०८० जेठ ५)

राष्ट्रपतिद्वारा सङ्घीय संसदको दुवै सदनको संयुक्त बैठकमा सम्बोधनका लागि नेपाल सरकारले तयार पारेको सम्बोधनपत्रको शीर्षकमा समेत ‘राष्ट्रपति’, ‘सङ्घीयसंसद’ जस्ता शब्दमै त्रुटि भएकाले स्वयम् नेपाल ‘राष्ट्र’ नै ‘राष्ट्रि’ र ‘सङ्घीय’ शब्द ‘सङ्घीय’ मा भएका छन् । यो जति भाषिक प्रयोगको दुष्परिणाम अरू के हुन सक्छ ? नेपाली भाषामा हुने गरेका यस किसिमका त्रुटिबाट सन्देश सम्प्रेषण नभई अनर्थ त हुने गरेको छ नै, यसका साथै नेपाली भाषाको अस्तित्वसमेत सङ्कटमा पर्ने खतरा बढ्दै गएको छ ।

नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटि

नेपालको संविधान (२०७२, भाग १ प्रारम्भिक) ले ‘नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरू राष्ट्रभाषा हुन् ।’ भनेकाले नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा हो । संविधानमै ‘देवनागरी लिपिमा लेखिने नेपाली भाषा नेपालको सरकारी कामकाजको भाषा हुने छ’ (धारा ७.१) भनिएकाले नेपाली भाषा सरकारी कामकाजको पनि भाषा हो । यति मात्र नभई यो सम्पूर्ण नेपालीको साझा सम्पर्क भाषा हो । साहित्यसिर्जनाका दृष्टिले पनि यो नेपालकै समृद्ध भाषा हो । पठनपाठनको माध्यम भाषा पनि यो हो । यसर्थ अन्य भाषाको भन्दा यसको व्यापक प्रयोग हुनु स्वाभाविकै हो । यसरी व्यापक प्रयोग हुँदाहुँदै पनि यसमा अत्यधिक त्रुटि हुनु चाहिँ दुःखद कुरो हो । नेपालमा नेपाली भाषाको प्रयोग सरकारका विभिन्न निकायबाट सम्प्रेषण गरिने विज्ञप्ति, सूचना, परिपत्र आदिका साथै विद्युतीय वा छापा सञ्चारमाध्यममा, अड्डाअदालतमा, विश्वविद्यालय र विद्यालयका पाठ्यसामग्रीहरूमा, शोधपत्रमा र सार्वजनिक स्थलमा राखिएका विभिन्न सूचना पाटी तथा परिचय पाटी आदिमा हुन्छ । यी सबै सामग्रीमा विभिन्न त्रुटि हुने गरेको पाइएको छ । तिनमा भएका केही त्रुटि यस प्रकारका छन् :

१. विज्ञप्ति (राष्ट्रपति कार्यालय, मिति २०७९।०८।२९)

सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूसमक्ष निर्वाचन आयोगका माननीय प्रमुख निर्वाचन आयुक्त श्री दिनेश कुमार थपलियाबाट निर्वाचन परिणाम सहितको प्रतिवेदन पेश गर्नु भयो । (वाक्य गठन नमिलेको) वर्णविन्यासगत त्रुटि : संघीय, पेश, सम्बत्, गर्नु भयो, परिणाम सहितको ।

२. विज्ञप्ति (राष्ट्रपति कार्यालय, मिति २०७९।०९।२५)

‘सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूबाटसंघीय संसदको दुवै सदनको अधिवेशन आह्वान गर्नु भएको छ ।’ (वाक्य गठन नमिलेको) वर्णविन्यासगत त्रुटि : संघीय, गर्नु भएको छ ।

३. विज्ञप्ति (गृहमन्त्रालय, मिति २०७८।०९।२३)

त्रुटि- संख्या, कानून बमोजिम, स्वरूपका, गैर कानूनी, गुनासाहरु, अनलाईन, बैंकिङ, बीमा, व्यवसायीक, ईजाजत, गैरकानूनी, गएकोले, रूपमा, गतिविधिहरुको, पाईएमा, कानून बमोजिम, व्यहोरा, ‘निगरानी गर्ने, नियन्त्रण गर्ने र त्यस्ता गैरकानूनी कार्य गरेको पाइएमा’ (वाक्य गठनसमेत नमिलेको) ।

४. मन्त्रपरिषद्का निर्णयहरू (मिति : २०७९।०६।०७)

त्रुटि- बीमा, रजिष्ट्रेसन, दरवन्दी, विकास तर्फ, संघ, कर्मचार्य, जलविद्युत, विश्वविद्यालयको संरक्षकहरूको, बीसौ, गाउपालिका, महान, दशैं, वर्षहरूमासमेत, द्रष्टव्य, साधन लगायतका, लजिष्टिक, तत्कालिन, कसूर, कञ्चनजंघा, संगठन, बीच, एशियाली, सवै, इकाइ, कानून, पशुपंक्षी, स्टेशनरी, कानून ।

५. नेपालको संविधान (२०७२, पहिलो र दोस्रो पृष्ठका त्रुटि)

त्रुटि- संघर्ष, एवं, निरंकुश, बीच, लैंगिक, छुवाछूत, संकल्प, कानूनी, संघीय, आकांक्षा, कानून, हुनेछ, भए बमोजिम, देहाय बमोजिम, राष्ट्र हित ।

६. त्रिभुवन विश्वविद्यालय, रजिस्ट्रार कार्यालयको सूचना (मिति : २०७७।०८।१४)

त्रुटि- संभावित, एवम्, आवश्यक रहेकोले, सञ्चालन सम्बन्धी, रुपमा, विश्वविद्यालय अन्तर्गतका, स्कूलहरूमा, onlineमार्फत कक्षाहरू, सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गर्दै आइएकोमा, परीक्षा लगायत, स्थगितगरी, कक्षाहरू, स्थानिय, विचारगरी, मापदण्डभित्र, निकायसंग, यसो गर्न, परिषद, (१३ हरफको एक वाक्यमा लेखिएको यस सूचनामा वाक्यगठनसमेत मिलेको छैन) ।

७. छापा तथा विद्युतीय सञ्चारमाध्यम

(क) गोरखापत्र (२०७९ चैत ४ गते शनिवार)

पहिलो पृष्ठका त्रुटि- शनिबार, दस, शुक्रबार, मधेश, मधेशी, ठूलो, 'छ । तर,' प्रष्ट, (शीर्षकमा चाहिँ प्रस्ट प्रयोग भएको),

दोस्रो पृष्ठका त्रुटि- बीच, सुबोध, दस, बाल शल्यचिकित्सक (कतै बालशल्य चिकित्सकको प्रयोग), कुराचाहिँ, छुवाछूत, पश्चात, दरभाउत्र, दरभाउपत्रहरू, मुल्यांकन, रुपमा, भएकोले, सार्वजनिक, दरभाउपत्रदाताहरूलाई, जानकारीको लागी, अन्तराष्ट्रिय, बोलपत्रहरू, सारभूतरुपमा, वमोजिम, यसैबीच, कम्प्यूटर, उद्घोषक, उद्घोषिका, टेलीफोन, सरसफाई, धुम्बाराही, काठमाण्डौ ।

(ख) कान्तिपुर (२०७९साल चैत ९ गते बिहीबार)

पहिलो पृष्ठका त्रुटि- 'गरिहेका छन् । तर सरकारले', मधेश, पूर्वी, मंगलबार, पब्लिकेशन्स, संघ, संघर्ष, समाजवादीबीच, ठूलो, 'छौँ, तर', 'थियो । तर,' ढंगले ।

सम्पादकीय पृष्ठ (६) का त्रुटि - दूधको, 'ठगी भैरहेको छ.. 'तर किसानले मूल्य बढाइएको बहानामा छोटो अवधिमा डेरी उद्योगहरूले खुद्रा मूल्य अचाक्ती बढाएका छन् । तसर्थ, एकातिर ' ।

(ग) नागरिक (२०७९ साल चैत ९ गते बिहीबार)

पहिलो पृष्ठका त्रुटि- कृष्णक्ष, ढंग, 'नियन्त्राकारले कुकुरको पनि चिहान हुन्छ भन्ने कुरा बडो भावुक ढंगले प्रस्तुत गरेका छ ।', बंगलाचुली, संघीय, जंगल, 'दिएको थियो । तर बडाले', 'हामीले गरिब परिवारको पहिचान गरी बसाउने कोसिस गरेको तर कोही पनि राजी भएनन् ।', 'यो समस्यालाई', जंगल, 'त्यसयता घरमा कोही पनि बसेको छैनन् ।',

(घ) नयाँ पत्रिका (२०७९ साल चैत ४ गते शनिवार)

दोस्रो पृष्ठका त्रुटि- वर्ष, भएकोले, 'राष्ट्रपति, सभामुख, उपसभामुख, राष्ट्रिय सभा अध्यक्ष, उपराष्ट्रपति हेर्यो भने विभिन्न राजनीतिक दलबाट छ ।', उत्साहबर्धक, 'आमुल, 'परिवर्तन र जनाको समस्या हल गर्ने क्षमताबीच ठूलो खाडल छ । सबै मिलेर यो पूर्ति गर्नुभयो भने राम्रो हुन्छ ।' 'वैदेशिक रोजगार बोर्डका सूचना अधिकारी राजन पौडेलले श्रम स्वीकृति लिएर गएका, तर तोकेको काम नपाएको हो भने सम्बन्धित म्यानपावर कम्पनीले क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने बताए ।', भन्नेचाहिँ, शर्तहरू, बोलपत्र मार्फत, कानून, 'धितोमा रहेको उपरोक्त सम्पत्तिहरू' । पश्चात, समय भित्र, पेश गर्न, संस्था सम्बन्धी, कानून बमोजिम, जमानिकर्ताहरूको, व्यहोरा, सिफारिश, व्यहोर्नु, पूनश्च, गराईन्छ ।

(ड) अन्नपूर्ण पोस्ट (२०७९ साल चैत ४ गते, शनिवार)

पहिलो पृष्ठका त्रुटि- शनिवार, पोस्ट, संघर्ष, बीच, हुनुभएकोमा, शदियौं, घनिष्ट, रूसी (कतै रूसी), रूस (कतै रूस), संख्या, पूर्वी, ट्यांक, कमाण्डर, निर्देश, 'सुनाइएको थियो । तथापि, सैन्य कमाण्डर', अपराधको लागि ।

(च) काठमाडौं महानगरपालिका, वातावरण तथा कृषि विभाग, टेकुको सूचना

त्रुटि- 'सुचना ! सुचना ! सुचना !' सक्त, हजार देखि, लाख सम्म, जरिवाना, व्यहोरा, सुचित, तपाईं ।

(छ) विष्णुमती नदीको पुलमा रहेको सङ्केत पाटी

त्रुटिहरू - बिष्णुमती, लम्बाई, संख्या, बिभाग ।

यस्तै नेपालका विभिन्न अड्डाअदालतमा, विश्वविद्यालय र विद्यालयका पाठ्यसामग्रीहरूमा, शोधपत्रमा र सार्वजनिक स्थलमा राखिएका विभिन्न सूचना पाटी तथा परिचय पाटी यी सबै किसिमका सामग्रीमा त्रुटि भएको पाइएको छ । यी सबै त्रुटि र तिनका संशोधित रूप यसप्रकार छन् :

त्रुटिपूर्ण प्रयोग	त्रुटिरहित प्रयोग	त्रुटिपूर्ण प्रयोग	त्रुटिरहित प्रयोग
संघीय	सङ्घीय	संख्या	सङ्ख्या
कानून बमोजिम	कानूनबमोजिम	स्वरूप	स्वरूप
गैर कानूनी	गैरकानूनी	बैंकिङ	बैंकिङ
व्यवसायीक	व्यावसायिक	बीमा	बिमा
खटाईएको	खटाइएको	झण्डा	झन्डा
प्रकृया	प्रक्रिया	पेश	पेस
रजिष्ट्रेसन	रजिस्ट्रेसन	दिन भित्र	दिनभित्र
भएकोले	भएकाले	महान	महान्
बीसौं	बिसौं	इकाइ	एकाइ
दर्शन	दर्सें	विकास तर्फ	विकासतर्फ
पद भन्दा	पदभन्दा	एशियाली	एसियाली
संगठन	सङ्गठन	दोश्रो	दोस्रो
कोशी	कोसी	नामाकरण	नामकरण
उपरोक्त	उपर्युक्त	वडापत्र	बडापत्र
सम्बन्धि	सम्बन्धी	संघ	सङ्घ
तत्त्व	तत्त्व	महत्त्व	महत्त्व
बीच	बिच	संघर्ष	सङ्घर्ष
एवं	एवम्	निरंकुश	निरङ्कुश
लैंगिक	लैङ्गिक	बैंक	बैंक
छुवाछूत	छुवाछुत	संकल्प	सङ्कल्प
आकांक्षा	आकाङ्क्षा	हुनेछ	हुने छ
संभावित	सम्भावित	संचालन	सञ्चालन
रूप	रूप	संकाय	सङ्काय
अंग्रेजी	अङ्ग्रेजी	दिइनेछ	दिइने छ
शेयर	सेयर	व्यहोरा/व्यहोरा	बेहोरा
स्विकार्य	स्वीकार्य	संक्षिप्त	सङ्क्षिप्त
शनिवार	शनिवार	सोमबार	सोमवार

मधेश	मधेस	ढूलो	ढूलो
प्रष्ट	प्रस्ट	पश्चात्	पश्चात्
मुल्यांकन	मूल्याङ्कन	अत्याधिक	अत्यधिक
पुनरावलोकन	पुनरावलोकन	संसद	संसद्
उल्लेखित	उल्लिखित	कार्यबाही	कारबाही
परिषद	परिषद्	दूध	दुध
राजनैतिक	राजनीतिक	धैर्यता	धीरता/धैर्य
व्यवहारिक	व्यावहारिक	स्वभाविक	स्वाभाविक
सौन्दर्यता	सुन्दरता/सौन्दर्य	माधुर्यता	मधुरता/माधुर्य
वृक्षारोपण	वृक्षरोपण	एनकानुन	ऐनकानुन
पुनस्थापना	पुनःस्थापना	पुनर्संरचना	पुनः संरचना
पश्चात्ताप	पश्चात्ताप	शृङ्खला	शृङ्खला
शृङ्गार	शृङ्गार	सामाग्री	सामग्री
हरू	हरू	गुणस्तरीयता	गुणस्तरीय
गत्यावरोध	गत्यवरोध	आतिथ्यता	आतिथ्य
औचित्यता	औचित्य	धूम्रपान	धूमपान
यथार्थता	यथार्थ	गौरवता	गौरव
कौशलता	कौशल/कुशलता	सौहार्दता	सौहार्द
शैशवता,	शैशव	चातुर्यता	चातुर्य
गाम्भीर्यता	गाम्भीर्य/गम्भीरता	सामञ्जस्यता	सामञ्जस्य
सौन्दर्यता	सौन्दर्य/सुन्दरता	बाहुल्यता	बाहुल्य
वात्सल्यता	वात्सल्य	ऐक्यता	ऐक्य
प्राधान्यता	प्राधान्य	प्राधान्यता	प्राधान्य
आधिक्यता	आधिक्य	सौजन्यता	सौजन्य
औचित्यता	औचित्य	सपाङ्ग	साङ्ग
नैराश्यता	नैराश्य	पृथकीकरण	पृथक्करण
असक्षम	अक्षम	भएकोमा	भएकामा
सामाजीकरण	सामाजिकीकरण	रजिष्टर	रजिस्टर
औद्योगीकरण	औद्योगिकीकरण	फाउण्डेसन	फाउन्डेसन
मुद्दा	मुद्दा	इंग्ल्याण्ड	इङ्ग्ल्यान्ड
इन्ष्टिच्युट	इन्स्टिच्युट	मंगलबार	मङ्गलवार
इण्डिया	इन्डिया	संकल्प	सङ्कल्प
लण्डन	लन्डन	इमानदारिता देखाउनु	इमानदारी देखाउनु
शुद्धाशुद्धि	शुद्ध्यशुद्धि (शुद्धि+अशुद्धि)	पढनुभएको किताब	पढेको किताब
निर्देशित गरेको	निर्देशन गरेको	सूचनाको आधारमा	सूचनाका आधारमा
भन्नुभएको कुरा	भनेको कुरा	अपहरित भएको	अपहरण भएको
कार्यक्रमको सम्बन्धमा	कार्यक्रमका सम्बन्धमा	प्रसारित गरिएको	प्रसारण गरिएको
उपस्थितिको बारेमा	उपस्थितिका बारेमा	देशको निम्ति	देशका निम्ति
संरक्षित गरिएको	संरक्षण गरिएको		
कामको लागि	कामका लागि		

वाक्यगठनमा रहेका त्रुटि र तिनका संशोधित रूप यसप्रकार छन्:

त्रुटिपूर्ण प्रयोग	त्रुटिरहित प्रयोग
(क) सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूसमक्ष निर्वाचन आयोगका माननीय प्रमुख निर्वाचन आयुक्त श्री दिनेश	(क) सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूसमक्ष निर्वाचन आयोगका माननीय प्रमुख निर्वाचन आयुक्त श्री दिनेश

<p>कुमार थपलियाबाट निर्वाचन परिणाम सहितको प्रतिवेदन पेश गर्नु भयो ।</p> <p>(ख) सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूबाट ...संघीय संसदको दुवै सदनको अधिवेशन आह्वान गर्नु भएको छ ।</p> <p>(ग) मैले बाइस वर्षको लक्का जबानीमा गाउँ छोडेर विदेसिँदा मलाई तपाईंले पढाइ छोडी विदेश जान आग्रह गर्नुभएको थियो ।</p> <p>(घ) ग्रिनसिटी अस्पतालले शेर्पा जस्ता जटिल प्रकृतिका रोगको शल्यक्रिया निःशुल्क गर्ने गरेको अध्यक्ष टन्डनले बताए ।</p> <p>(ङ) म अब कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गइरहेको छु ।</p> <p>(च) म अब कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जाँदै छु ।</p> <p>(छ) म यस कार्यक्रममा उपस्थित सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।</p> <p>(ज) म सबैलाई हार्दिक स्वागत गर्न चाहन्छु ।</p> <p>(झ) ऊ राजनीतिमा निर्लिप्त छ ।</p> <p>(ञ) नेपाल मानव अधिकार आयोगद्वारा आयोजित टीकापुर हत्याकाण्डसम्बन्धी छलफल कार्यक्रममा मन्त्रीज्यूले पनि बोल्नुभयो ।</p> <p>(ट) म यस कार्यक्रम यहीं अन्त्य गर्दछु ।</p> <p>(ठ) लाखौं नेपालका जनता गरिबीको रेखामुनि छन् ।</p> <p>(ड) स्थानीय जनशक्तिको श्रमदानबाट दश किलोमिटर लामो गाडी गुड्न सक्ने सडक निर्माण गरियो ।</p> <p>(ढ) यहाँ शुद्ध गाईभैँसीको दुध बेचिन्छ ।</p> <p>(ण) प्राध्यापक भनेको बौद्धिक पेसा हो ।</p> <p>(त) तिमी पोखराबाट कहिले आयो ?</p> <p>(थ) दुर्घटनामा जीवन गुमाएकाप्रति समवेदना र घाइते एवम् आहत भएका सबैप्रति शीघ्र स्वास्थ्यलाभको कामना गर्दछु ।</p> <p>(द) श्यामप्रसाद अत्यन्तै इमानदारी छ ।</p> <p>(ध) गोष्ठीमा दुई सय बढी प्राध्यापकको उपस्थिति थियो ।</p> <p>(न) प्रधानमन्त्रीलाई पोखरामा गुरुड समुदायले भव्य स्वागत गरे ।</p> <p>(प) दुई जना विद्यार्थीहरू विद्यालय जाँदै थिए ।</p>	<p>कुमार थपलियाले निर्वाचन परिणामसहितको प्रतिवेदन पेश गर्नुभयो ।</p> <p>(ख) सम्माननीय राष्ट्रपति श्रीमती विद्यादेवी भण्डारीज्यूले ...संघीय संसदको दुवै सदनको अधिवेशन आह्वान गर्नुभएको छ ।</p> <p>(ग) मैले बाइस वर्षको लक्का जबानीमा गाउँ छोडेर विदेसिँदा मलाई तपाईंले पढाइ छोडी विदेश नजान आग्रह गर्नुभएको थियो ।</p> <p>(घ) शेर्पालाई जटिल प्रकृतिको रोग लागेको थियो । ग्रिनसिटी अस्पतालले यस्ता जटिल प्रकृतिका रोगको शल्यक्रिया निःशुल्क गर्ने गरेको अध्यक्ष टन्डनले बताए ।</p> <p>(ङ) म अब कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै छु ।</p> <p>(च) म अब कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै छु ।</p> <p>(छ) म यस कार्यक्रममा उपस्थित सबैलाई धन्यवाद दिन्छु ।</p> <p>(ज) म सबैलाई हार्दिक स्वागत गर्छु ।</p> <p>(झ) ऊ राजनीतिमा लिप्त छ ।</p> <p>(ञ) टीकापुर हत्याकाण्डसम्बन्धी नेपाल मानव अधिकार आयोगद्वारा आयोजित छलफल कार्यक्रममा मन्त्रीज्यूले पनि बोल्नुभयो ।</p> <p>(ट) म यो कार्यक्रम यहीं अन्त्य गर्दछु ।</p> <p>(ठ) नेपालका लाखौं जनता गरिबीको रेखामुनि छन् ।</p> <p>(ड) स्थानीय जनशक्तिको श्रमदानबाट गाडी गुड्न सक्ने दश किलोमिटर लामो सडक निर्माण गरियो ।</p> <p>(ढ) यहाँ गाईभैँसीको शुद्ध दुध बेचिन्छ ।</p> <p>(ण) प्राध्यापन भनेको बौद्धिक पेसा हो ।</p> <p>(त) तिमी पोखराबाट कहिले आयौ ?</p> <p>(थ) दुर्घटनामा जीवन गुमाएकाप्रति श्रद्धाञ्जलि र घाइते एवम् आहत भएका सबैप्रति शीघ्र स्वास्थ्यलाभको कामना गर्दछु ।</p> <p>(द) श्यामप्रसाद अत्यन्तै इमानदार छ ।</p> <p>(ध) गोष्ठीमा दुई सयभन्दा बढी प्राध्यापकको उपस्थिति थियो ।</p> <p>(न) प्रधानमन्त्रीलाई पोखरामा गुरुड समुदायले भव्य स्वागत गर्‍यो ।</p> <p>(प) दुई जना विद्यार्थी विद्यालय जाँदै थिए ।</p>
---	--

उपर्युक्त उदाहरणबाट के स्पष्ट भएको छ भने नेपाली भाषाका सबैजसो सामग्रीमा त्रुटि हुने गरेको छ । यसैले तिनमा यदि त्रुटिरहित प्रयोगको अपेक्षा गर्ने हो भने त्रुटिनिराकरणका उपायको खोजी गरी तिनले निर्देश गरेअनुसार अघि बढ्नु जरुरी छ ।

नेपाली भाषामा त्रुटि हुनुका कारणहरू

नेपाली भाषामा त्रुटि हुनुका कारण यसप्रकार छन् :

(क) भाषिक अज्ञान

भाषामा हुने त्रुटिका कारणमध्ये भाषिक अज्ञान प्रमुख कारण हो । कुनै पनि कुराको प्रयोगको मुख्य आधार भनेको ज्ञान नै हो । बिनाज्ञान हामी कुनै पनि कुराको प्रयोग गर्न सक्दैनौं । यसर्थ भाषामा त्रुटिरहित प्रयोगका लागि पनि

सर्वप्रथम भाषिक ज्ञान हुनु आवश्यक छ । भाषिक ज्ञानका माध्यम सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ हुन् । कुनै बालबालिकाले भाषाको सही ज्ञान गर्न यी चार सिपमा अभ्यस्त हुनुपर्ने हुन्छ तर विडम्बनाको कुरो के छ भने नेपालमा बालकालिकालाई सानै उमेरदेखि यस्तो वातावरण उपलब्ध हुन सकेको छैन ।

बालबालिकालाई भाषा सिक्ने उपयुक्त वातावरण उपलब्ध नहुनुको मुख्य कारण के हो भने अभिभावकको अङ्ग्रेजी भाषाप्रतिको अत्यधिक मोह । हामी अभिभावक सानैदेखि आफ्ना छोराछोरीले अङ्ग्रेजी सिक्नु भनेर निजी विद्यालयमा भर्ना गर्छौं । विद्यालयका सञ्चालकहरू अङ्ग्रेजी सिकाउने बहानामा नेपाली सुन्ने, बोल्ने, पढ्ने र लेख्ने वातावरणमा अवरोध पुर्याउँछन् । यस्तै हामी अभिभावक स्वयम्ले पनि सभ्य र शिक्षित कहलिनै भ्रममा जथाभावी अङ्ग्रेजी शब्दको प्रयोग गरी नेपाली भाषालाई कुरूप बनाएर बालबालिकालाई शुद्ध नेपाली सिक्ने वातावरणबाट वञ्चित बनाइरहेका छौं । नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा जनबोलीमा पचेका र नेपालीमा विकल्प पनि नरहेका कोट, किलो, मोबाइल जस्ता अङ्ग्रेजी आगन्तुक शब्दको प्रयोग गर्नुपर्छ तर नेपाली शब्द नै विस्थापित हुने गरी जथाभावी अङ्ग्रेजी शब्दको प्रयोग गरेर नेपाली भाषालाई कुरूप बनाउनु भनेको एकातिर नेपाली भाषाको अपमान गर्नु हो भने अर्कातिर आफ्नै बालबालिकालाई शुद्ध नेपाली सिक्ने वातावरणबाट वञ्चित बनाउनु पनि हो । यसरी विद्यालयमा नेपाली भाषाको प्रयोगमा पूर्ण निषेधको अवस्था र घरमा पनि अभिभावकले शुद्ध नेपालीको प्रयोग नगर्ने स्थिति रह्यो भने हाम्रा बालबालिकाहरू कसरी नेपाली सिक्छन् ? यस्तै वातावरण रहिरहेमा अबका बालबालिकाले नेपाली अङ्क र अक्षर चिन्न पनि मुस्किल पर्ने स्थिति आउन सक्छ । यसैले जबसम्म हामी आफ्ना बालबालिकालाई सानै उमेरदेखि नेपाली भाषामा सुन्ने, बोल्ने, पढ्ने र लेख्ने वातावरण तयार पाउँदैनौं तबसम्म बालबालिकालाई नेपाली भाषाको ज्ञान हुँदैन ।

यस सन्दर्भमा हामी अभिभावकले अर्को के कुरो पनि बुझ्नु जरुरी छ भने मातृभाषाका माध्यमबाट ज्ञान लिन जति सजिलो हुन्छ त्यति अन्य भाषाका माध्यमबाट हुँदैन । अहिले विश्वमा महान् वैज्ञानिक, साहित्यकार र दार्शनिकका रूपमा ख्यातिप्राप्त जति पनि व्यक्ति छन् ती सबैले आफ्नो मातृभाषामै ज्ञान आर्जन गरेकाले उनीहरू विज्ञान, साहित्य र दर्शनका क्षेत्रमा उत्कृष्ट कृतिको रचना गर्न सफल भएका हुन् । तिनै कृतिको पछि अन्य भाषामा अनुवाद भएको छ । यसैले हामी आफ्ना बालबालिकालाई सजिलोसँग उच्च तहको ज्ञान दिन चाहन्छौं भने मातृभाषामै ज्ञान दिने वातावरण तयार पारौं । अन्तर्राष्ट्रिय भाषा भएकाले अङ्ग्रेजी सिक्नुपर्छ तर अङ्ग्रेजी सिक्ने र सिकाउने बहानामा आफ्नो मातृभाषाबाट पूर्ण विमुख बनाउनु भनेको हामी अभिभावकले नै आफ्ना बालबालिकाप्रति गरेको अन्याय हो र स्वयम् आफ्नो भाषा र देशप्रति गरेको अपमान पनि हो ।

(ख) भाषाप्रयोगका दृष्टिले आदर्श मानिएका सामग्रीमा समेत त्रुटि हुनु

भाषाको त्रुटिरहित प्रयोगका लागि भाषिक ज्ञानका स्रोतसामग्री पनि त्रुटिरहित हुनु त्यत्तिकै आवश्यक छ । भाषाप्रयोगका दृष्टिले आदर्श मानिएका सामग्री व्याकरण, शब्दकोश, पाठ्यपुस्तक र सञ्चारमाध्यम हुन् । यिनमा त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग हुनुपर्छ । नेपाली भाषाका सन्दर्भमा भने यस्तो हुन सकेको छैन । नेपाली भाषामा लेखिएका यी सबै किसिमका सामग्रीमा त्रुटिहरू भेटिन्छन् । यिनमा हुने गरेका त्रुटिका उदाहरण 'नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिहरू' शीर्षकमा दिइएका छन् । यस्तै सरकारी निकायबाट सम्प्रेषण गरिने विज्ञप्ति, सूचना, परिपत्र आदि र सार्वजनिक स्थलमा राखिने सूचना पाटी, परिचय पाटी र विज्ञापनमा समेत त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग हुनुपर्छ । यी सामग्रीमा त अझ बढी त्रुटि भएको पाइन्छ । जबसम्म उपर्युक्त सामग्रीमा त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग हुँदैन तबसम्म सर्वसाधारणबाट त्रुटिरहित प्रयोगको अपेक्षा गर्न सकिँदैन ।

(ग) असावधानी

भाषामा त्रुटि हुनुको अर्को कारण असावधानी हो । हतारिएर भाषाको जथाभावी प्रयोग गर्नाले एउटै शब्द पनि एक ठाउँमा एउटा र अर्को ठाउँमा अर्कै तरिकाले लेखिने सम्भावना हुन्छ । यसर्थ भाषिक ज्ञान भएर मात्र हुँदैन, भाषाको त्रुटिरहित प्रयोगका लागि सावधानी पनि अत्यन्त आवश्यक छ ।

(घ) उदासीनता

भाषाको प्रयोग बारम्बार गर्नुपर्ने हुँदाहुँदै पनि यसमा वास्ता नगर्नु उदासीनता हो। यो सोच भनेको जे गरे पनि भइहाल्छ भन्ने हेपाहा प्रवृत्तिको द्योतक हो। अझ केही मानिस त “भन्न खोजेको कुरा बुझे भइहाल्छ नि, किन शुद्ध बोल्नुपर्छ र ?” भन्दै नेपाली भाषाको प्रयोगमा लापर्बाही गर्छन्। यस्तो लापर्बाही पनि उदासीनताकै द्योतक हो। यस्तो प्रवृत्तिका व्यक्तिबाट नै नेपाली भाषामा सबैभन्दा बढी त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ। तिनै व्यक्ति अङ्ग्रेजी बोल्दा र लेख्दा चाहिँ वाक्यगठनमा र हिज्जेमा कतै त्रुटि भइहाल्छ कि भनेर अत्यन्त सचेत हुने गर्दछन्। यसरी नेपाली भएर अन्य भाषाको प्रेम गर्नु र नेपाली भाषाको प्रयोगमा उदासीन बन्नु भनेको आफू र आफ्नो राष्ट्रको पहिचानमा उदासीन बन्नु हो। यस्ता प्रवृत्तिका व्यक्तिहरू नै अहिले यातायातका साधनमा इम्बोस्ड नम्बर प्लेट जडान गर्न लागिपरेका छन्। यो भनेको नेपाली भाषा सिद्ध्याउने र नेपालीको पहिचान समाप्त पार्ने खेल हो। आफ्नो पहिचान भुल्नेलाई र समाप्त पार्न खोज्नेलाई के भनिन्छ, हामी सबैले बुझेका नै छौं। यद्यपि अहिले नेपाली भाषालाई प्रेम गर्ने व्यक्ति र विभिन्न संस्थाको निरन्तर विरोधपछि मन्त्रीपरिषद्ले इम्बोस्ड नम्बर प्लेटमा प्रयोग हुने अक्षर देवनागरी लिपिमा र अङ्क चाहिँ रोमन लिपिमा लेख्न सकिने निर्णय गरेको छ। यो शुभसङ्केत भए पनि अङ्ग्रेजीमोह भने कायम रहेकै अवस्था हो। यसैले अब नेपाली भाषाप्रति अन्याय गर्ने र नेपाली भाषाको प्रयोगमा उदासीन रहने यस्ता व्यक्तिका विरुद्ध आवाज उठाएर नेपाली भाषा र नेपालीको पहिचानको संरक्षणका लागि अघि बढ्नुपर्ने बेला आएको छ।

(ङ) अन्य भाषाको प्रभाव

अन्य भाषाको प्रभावका कारण पनि भाषामा त्रुटि हुने गर्दछ। कुनै पनि व्यक्तिले सिकने पहिलो भाषा भनेको उसको मातृभाषा हो। त्यसपछि सिकने भाषा उसको दोस्रो भाषा हो। मातृभाषाको प्रभावका कारण दोस्रो भाषामा त्रुटि हुन सक्दछ र यस्तो हुनु स्वाभाविक पनि हो। अन्य भाषाको प्रभावका कारण आफ्नो मातृभाषामा हुने त्रुटिलाई चाहिँ अक्षम्य अपराधका रूपमा लिने गरिन्छ। नेपाली मातृभाषीबाट पनि यस किसिमका त्रुटिहरू हुने गर्दछन्। अङ्ग्रेजी भाषाको प्रभावका आधारमा नेपाली मातृभाषीले प्रयोग गर्ने “अब म आफ्नो विचार राख्न गइरहेको छु।”, “अब म कार्यक्रम प्रारम्भ गर्न गइरहेको छु।”, “कार्यक्रममा उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु” जस्ता त्रुटिहरू यसका उदाहरण हुन्।

त्रुटिनिराकरणका उपायहरू

उपर्युक्त त्रुटि र तिनका कारणको विश्लेषण गर्दा नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिको निराकरणका लागि निम्नलिखित उपायहरू प्राप्त भएका छन् :

(क) भाषाप्रयोगमा सचेत हुनुपर्ने

कुनै पनि भाषामा त्रुटि गर्नु भनेको उक्त भाषाप्रति अन्याय गर्नु हो। यसमा पनि आफ्नो राष्ट्रभाषामा त्रुटि गर्नु भनेको स्वअस्तित्व र राष्ट्रिय पहिचानको बेवास्ता गर्नु हो। यसैले प्रत्येक नेपालीले “म जुन भाषा बोल्छु वा लेख्छु त्यसमा त्रुटि गर्दिनँ, यही नै मैले आफ्नो भाषा र देशप्रति गरेको सम्मान हो” भन्ने अठोटका साथ सचेत भएर भाषाको प्रयोग गर्ने हो भने त्रुटि हुने सम्भावना अत्यन्तै कम हुन्छ। यस्तो अठोट गरेर आत्मविश्वासका साथ एकदुई महिना मात्रै नेपाली भाषाको अभ्यास गर्ने हो भने यसमा हुने गरेका समस्त त्रुटिको निराकरण हुन्छ। यसर्थ भाषाप्रयोगमा सचेत हुनु भाषिक त्रुटिनिराकरणको प्रमुख उपाय हो।

(ख) भाषिक ज्ञान बढाउने सामग्रीको अध्ययनमा जोड दिनुपर्ने

भाषाको त्रुटिरहित प्रयोगमा सचेत भएर मात्र हुँदैन, यसका लागि भाषिक ज्ञान पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ। यसैले भाषामा त्रुटि नहोस् भन्ने चाहना गर्ने हरेक व्यक्तिले भाषिक ज्ञानवर्धक सामग्रीको निरन्तर अध्ययन गर्नुपर्दछ।

भाषिक ज्ञानवद्र्धक सामग्रीहरूमा मुख्य रूपमा सञ्चारमाध्यम, व्याकरण, शब्दकोश, पाठ्ययुस्तक र साहित्यिक कृतिहरू हुन्। यिनको निरन्तर अध्ययन गर्नाले भाषिक ज्ञान बढ्दछ र भाषामा हुने त्रुटिहरू कम हुँदै जान्छन्।

(ग) सरकारले भाषासम्बन्धी नीतिको निर्माणका साथै त्यसको कार्यान्वयनमा नेतृत्व लिनुपर्ने

राज्यको कामकाजको भाषामा गरिएको त्रुटिपूर्ण प्रयोग कदापि क्षम्य हुँदैन भन्ने सोचका साथ सरकारले भाषासम्बन्धी नीतिनिर्माण गर्नुपर्छ र त्यसको कार्यान्वयनमा समेत सरकार स्वयम् अग्रसर हुनुपर्छ। सरकारले आफ्ना निकायबाट सम्प्रेषण गर्ने विज्ञप्ति, सूचना, परिपत्रका साथै सार्वजनिक स्थलमा राखिने सूचना पाटी, परिचय पाटी र विज्ञापनमा समेत नेपाली भाषाको त्रुटिरहित प्रयोग गर्न निर्देशन दिनुपर्छ र यस्तो निर्देशन दिँदादिँदै पनि त्रुटिपूर्ण प्रयोग गर्नेलाई कारबाहीसमेत गर्नुपर्छ।

(घ) सञ्चारमाध्यमले त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग गर्नुपर्ने

आम नेपालीले बढी सुन्ने र पढ्ने भाषिक सामग्री भनेका सञ्चारमाध्यम हुन्। आम नेपालीको पहुँचमा रहेका भाषिक सामग्री पनि सञ्चारमाध्यम नै हुन्। यसैले सञ्चारमाध्यममा भाषाको त्रुटिरहित प्रयोग हुनुपर्दछ। जनसाधारणमा सञ्चारमाध्यमको प्रभाव वाङ्मयका अन्य विधाका तुलनामा निकै बढी हुन्छ। उनीहरू आमसञ्चारको भाषालाई नै प्रामाणिक मान्छन् र सोहीअनुरूप भाषाको प्रयोग पनि गर्छन्। यसैले सञ्चारमाध्यमले भाषिक शुद्धीकरण र मानकीकरणमा पुर्याएको योगदान उल्लेख्य छ। यसमा पनि नेपाली भाषामा प्रारम्भिक समयदेखि नै शुद्धीकरण र मानकीकरणमा योगदान पुऱ्याउने सञ्चारमाध्यममा गोरखापत्र र रेडियो अग्रस्थानमा छन्। प्रजातन्त्रको आगमनपूर्व यी दुई सञ्चारमाध्यमबाट प्रकाशित र प्रसारित भाषिक सामग्रीलाई त्रुटिरहित प्रयोगका दृष्टिले मन्त्रवाक्यका रूपमा लिइन्थ्यो। आम मानिसहरू गोरखापत्रमा यस्तो वाक्य लेखिएको छ भनेर आफ्नो लेखाइ त्रुटिरहित भएको प्रमाण दिने गर्दथे। देशमा प्रजातन्त्र र लोकतन्त्रको बहालीसँगै धेरै सञ्चार माध्यम खुलेका छन्। वाक्स्वतन्त्रता प्राप्त भएको छ, यो खुसीको कुरो हो। वाक्स्वतन्त्रताका नाममा भाषाप्रयोगमा भने आफ्नो दायित्व बिर्सनु चाहिँ अत्यन्तै दुःखद पक्ष हो। अहिले प्रत्येक सञ्चारमाध्यमले निजी शैलीपुस्तिका बनाएर आआफ्नै किसिमले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्ने गरेका छन्, नेपाली बृहत् शब्दकोशले स्थापित गरेको मानक प्रयोगको समेत अनुसरण गरेका छैनन्। हुनत भाषाको मानक सामग्री तयार पार्ने आधिकारिक निकाय प्रज्ञाप्रतिष्ठानका प्राज्ञ र विश्वविद्यालयका प्राध्यापकहरूका व्यक्तिगत आग्रहका कारण अहिलेसम्म शब्दकोश पूर्णतः त्रुटिरहित हुन सकेको छैन, मानक व्याकरणको निर्माण हुन सकेको छैन र समग्रमा भन्दा नेपाली भाषाले पूर्ण मानक स्वरूप प्राप्त गर्न सकेको छैन। पूर्ण मानक स्वरूप नभएको भाषामा जे प्रयोग गर्दा पनि हुन्छ भन्ने सोचले प्रत्येक सञ्चार माध्यमले आआफ्नै शैलीपुस्तिका बनाएका हुन सक्छन् तर अब चाहिँ नेपाली भाषाको संरक्षण र विकास गर्ने हो भने सबैले आआफ्ना आग्रह त्यागी यसको मानकीकरणमा एकजुट भएर समर्पित हुनुपर्दछ।

(ङ) मानक व्याकरणको निर्माण गर्नुपर्ने

कुनै पनि भाषामा त्रुटिरहित प्रयोग गर्न सिकाउने कार्यमा व्याकरणको भूमिका अत्यन्तै उल्लेख्य हुने गर्दछ। यसैले प्रत्येक राज्यले आफ्नो राष्ट्रभाषामा त्रुटिरहित प्रयोग गराउन सिकाउने उद्देश्यले भाषाविद्को सहयोगमा मानक व्याकरणको निर्माण गर्नु जरुरी छ। नेपाली भाषाका सन्दर्भमा भने यसो हुन सकेको छैन। बजारमा अहिले व्याकरणका विभिन्न पुस्तक उपलब्ध छन्। ती व्याकरणमा एकातिर सैद्धान्तिक त्रुटिहरू छन् भने अर्कातिर वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू छन्। व्याकरणकै किताबमा यस किसिमका त्रुटिहरू भए भने प्रयोक्ताबाट शुद्ध प्रयोगको अपेक्षा कसरी गर्न सकिन्छ ? यस प्रसङ्गमा नेपाली व्याकरणमा भएका सैद्धान्तिक त्रुटिहरूका बारेमा पनि जानकारी राख्नु आवश्यक देखिन्छ।

(च) शब्दकोश र पाठ्यपुस्तकमा रहेका त्रुटिहरूको संशोधन गर्नुपर्ने

भाषामा हुने त्रुटिहरूको निराकरणमा शब्दकोशको भूमिका उल्लेख्य हुन्छ। नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानबाट मानक शब्दकोश प्रकाशित भए पनि यो पूर्णतः त्रुटिरहित बन्न सकेको छैन। शब्दकोशको निर्माण गर्दा कम्तीमा २० जना विज्ञले प्रत्येक शब्दको गहन अध्ययनपूर्वक छलफल गरिसकेपछि प्राप्त निष्कर्षका आधारमा उक्त शब्दलाई

शब्दकोशमा प्रविष्टि दिनुपर्छ । यसरी तयार पारिएको शब्दकोश मात्र त्रुटिरहित बन्दछ । यसैले यस प्रक्रियाबाट प्रज्ञा नेपाली बृहत् शब्दकोशको परिमार्जन आवश्यक छ । यसै गरी पाठ्यपुस्तकमा पनि विभिन्न त्रुटिहरू छन् । तिनको पनि संशोधन हुनु जरूरी छ ।

(छ) विज्ञको सहमतिपछि मात्र भाषिक सामग्रीको प्रकाशन गर्नुपर्ने

नेपाली भाषाको प्रयोग हुने प्रत्येक निकायमा भाषाविज्ञको नियुक्ति गरिनुपर्छ । ती निकायबाट प्रकाशित हुने सम्पूर्ण सामग्रीलाई सार्वजनिक गर्नुभन्दा अगाडि विज्ञहरूबाट भाषासम्पादन गराएपछि मात्र उक्त सामग्रीको प्रकाशन गर्ने व्यवस्था कायम गर्नुपर्छ ।

(ज) समय समयमा तालिम तथा गोष्ठीको आयोजना गर्नुपर्ने

भाषाको प्रयोग गर्ने ठाउँमा रहेका सबै तहका कर्मचारी र विद्यार्थी एवम् भाषाप्रयोक्तालाई सहभागी गराई त्रुटिरहित लेखनसम्बन्धी तालिम दिनुपर्छ । यस्ता तालिमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्नुका साथै नियमित अनुगमन गर्नुपर्छ । यस्तै हरेक समितिका औपचारिक बैठकहरूमा लेखिने बैठक निर्णय, भर्नाई, सूचना, विज्ञापन, बोलपत्र आदिमा पनि त्रुटिरहित लेखनका लागि सम्बद्ध व्यक्तिलाई तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।

(झ) त्रुटिनिराकरण अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने

भाषाप्रेमी सबै व्यक्ति एवम् सङ्घसंस्था मिलेर जनस्तरबाट त्रुटिनिराकरण अभियान सञ्चालन गर्नुपर्छ र यस अभियानका माध्यमबाट नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालयका परिचय पाटी, सूचना पाटी र सार्वजनिक स्थलमा राखिएका विज्ञापनहरूमा प्रयोग भएका त्रुटिको संशोधन गर्नुपर्छ ।

निष्कर्ष

नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा, सरकारी कामकाजको भाषा र सम्पूर्ण नेपालीको साझा सम्पर्क भाषा हो । नेपाल र नेपालीको पहिचानको माध्यम भाषा पनि यही हो । समग्र नेपाली र नेपाल राष्ट्रको पहिचान झल्काउने यस भाषामा हुने गरेका त्रुटिका कारण अहिले यसको स्वरूप नै विकृत बन्दैछ । नेपाली भाषालाई श्रद्धा, सम्मान र प्रेम गर्ने सम्पूर्ण नेपालीका लागि यो अत्यन्तै पीडादायी कुरा हो । यसैले नेपाली भाषालाई प्रेम गर्ने सम्पूर्ण नेपाली एकजुट भएर यसमा भएका त्रुटिको निराकरण गरी यसको स्वरूपलाई उजिल्याउने कार्यमा समर्पित हुनुपरेको छ । यसैले यस लेखमा नेपाली भाषामा हुने गरेका त्रुटिको खोजी गरी त्रुटिका कारण र तिनको निराकरणका उपायको खोजी गरिएको छ । यस क्रममा नेपाली भाषामा त्रुटि हुनुका कारणमा भाषिक अज्ञान, भाषाप्रयोगका दृष्टिले आदर्श मानिएका सामग्रीमा समेत त्रुटि हुनु, असावधानी, उदासीनता, अन्य भाषाको प्रभाव रहेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ भने त्रुटिनिराकरणका उपायमा भाषाप्रयोगमा सचेत हुनुपर्ने, भाषिक ज्ञान बढाउने सामग्रीको अध्ययनमा जोड दिनुपर्ने, सरकारले भाषासम्बन्धी नीतिको निर्माणका साथै त्यसको कार्यान्वयनमा नेतृत्व लिनुपर्ने, सञ्चारमाध्यमले त्रुटिरहित भाषाको प्रयोग गर्नुपर्ने, मानक व्याकरणको निर्माण गर्नुपर्ने, शब्दकोश र पाठ्यपुस्तकमा रहेका त्रुटिहरूको संशोधन गर्नुपर्ने, विज्ञको सहमतिपछि मात्र भाषिक सामग्रीको प्रकाशन गर्नुपर्ने, समय समयमा तालिम तथा गोष्ठीको आयोजना गर्नुपर्ने, त्रुटिनिराकरण अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने निष्कर्ष प्राप्त भएको छ ।।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- अन्नपूर्ण पोस्ट. (२०७९). सम्पा. अखण्ड भण्डारी. नेपाल न्युज इन्टरनेसनल प्रालि ।
अष्टाध्यायी सूत्रपाठ. (२०६०). व्याख्या. ईश्वरचन्द्र. चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान ।
उप्रेती गङ्गाप्रसाद र अरू. सं. (२०७९)। प्रज्ञा नेपाली बृहत् शब्दकोश. ने.प्र.प्र. ।
ऋग्वेदसंहिता भाग १—४ (सन्. १९४६). सम्पा. नारायण सोनटक्के. वैदिक संशोधन मण्डल ।
कान्तिपुर. (२०७९). सम्पा. सुधीर शर्मा. कान्तिपुर पब्लिकेसन्स लिमिटेड ।
गोरखापत्र (२०७९), सम्पा. शिवकुमार भट्टराई. गोरखापत्र संस्थान ।
देशान्तर साप्ताहिक. (२०७९). सम्पा. कबिर राणा. देशान्तर प्रकाशन प्रा.लि ।
नयाँ पत्रिका. (२०७९). सम्पा. कृष्णज्वाला देवकोटा. नयाँ प्रकाशन प्रा.लि ।
नागरिक. (२०७९). सम्पा. गुणराज लुईटेल. नेपाल रिपब्लिक मिडिया ।
निघण्टुसमन्वित निरुक्त. (सन् १९६७). सम्पा. लक्ष्मण स्वरूप. मोतीलाल बनारसी दास ।
पतञ्जलि. (सन् १९५०). व्याकरण महाभाष्य. चारुदेव शास्त्री (अनु.). मोतीलाल बनारसी दास ।
पोखरेल बालकृष्ण र अरू. सं. (२०७५). नेपाली बृहत् शब्दकोश. (दसौं सं.). ने.प्र.प्र. ।
पौडेल, हेमनाथ र अरू. (२०७७). प्रज्ञा नेपाली शैक्षणिक व्याकरण. नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान ।
लुईटेल, खगेन्द्रप्रसाद. (२०७५). मानक नेपाली वर्णविन्यास (नियम, समस्या र समाधान). पैरवी प्रकाशन ।
वस्ती, शरच्चन्द्र. (२०६३). हाम्रो भाषा. हिमाल किताब ।
भट्टोजि दीक्षित. (ई. १९९४). (पुनमुद्रित संस्करण) सिद्धान्तकौमुदी. चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान ।
शर्मा, मोहनराज. (२०७९). प्रज्ञा नेपाली सन्दर्भ व्याकरण. नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान ।
शर्मा, विष्णु. (सन् १९५०). हितोपदेश. मोतीलाल बनारसी दास ।
सरकारी निकायबाट सम्प्रेषित विज्ञप्ति, सूचना, परिपत्र, बडापत्र, नागरिक घोषणापत्र एवम् सार्वजनिक स्थलमा राखिएका सूचनापाटी, परिचयपाटी र विज्ञापनहरू ।

Chomsky, Noam. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Foris Publication.

Hockett, C.F. (1970). *A Course in modern Linguistics*. Macmillan .

Lado, Robert. (1957). *Linguistics across cultures : Applied linguistics for language teachers*.
University of Michigan Press.

Saussure, F. De. (1959). *Course in General Linguistics*. Trans.Wade Baskin. The
Philosophical Society.